De Wet Externe Rechtspositie en haar chronische wijzigingen: een terugblik na vijftien jaar

Op 1 februari 2007 traden de strafuitvoeringsrechtbanken in werking. In navolging van de Wet Externe Rechtspositie[1] en de Wet Strafuitvoeringsrechtbanken[2], beslissen deze rechtbanken over die aspecten van de vrijheidsberoving die de aard of de duur van de vrijheidsstraf voor veroordeelden met een straftotaal van meer dan drie jaar wijzigen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de toekenning van strafuitvoeringsmodaliteiten zoals beperkte detentie, elektronisch toezicht of voorwaardelijke invrijheidstelling. In de Wet Externe Rechtspositie werd daarnaast voorzien in een alleenzetelende strafuitvoeringsrechter, die soortgelijke beslissingen zou nemen voor personen veroordeeld tot een straftotaal van hoogstens drie jaar. De bepalingen met betrekking tot de strafuitvoeringsrechter traden echter vooralsnog niet in werking, voornamelijk omdat de uitvoerende macht grip wilde houden op de uitstroom van de zogenoemde 'kortgestraften' (met een straftotaal van hoogstens drie jaar) uit de gevangenis, om op die manier de overbevolking te beperken. Intussen werd aangekondigd dat de bepalingen omtrent de strafuitvoeringsrechter op 1 juni 2022 in werking zullen treden[3], al werd eerder al meermaals op gelijkaardige aankondigingen teruggekomen. Ook nu blijft het dus afwachten of het – meer dan vijftien jaar na publicatie van de Wet Externe Rechtspositie – werkelijk zover komt.

In het vorige editoriaal van dit tijdschrift beschreef Luc Robert de Wet Externe Rechtspositie als "*een wet die chronisch aan veranderingen onderhevig is*", met intussen al maar liefst 34 wetswijzigingen.[4] Het leek de redactie van dit tijdschrift daarom aangewezen om in dit themanummer de evoluties sinds de inwerkingtreding van de Wet Externe Rechtspositie diepgaand onder de loep te nemen alsook vooruit te blikken naar de toekomst. Het is niet de eerste keer dat zulk initiatief genomen wordt[5], maar de snelle opeenvolging van wetswijzigingen en beleidsmatige ontwikkelingen noopt volgens ons tot een update.

Dit themanummer bundelt drie bijdragen. Als eerste schetst Olivia Nederlandt de totstandkoming van de Wet Externe Rechtspositie en gaat ze uitgebreid in op de ontwikkelingen sinds de inwerkingtreding ervan. Het wordt duidelijk dat de uitvoerende macht terughoudend is om de bevoegdheid van strafuitvoeringsrechtbanken en strafuitvoeringsrechters ten volle te erkennen, onder meer omwille van de ervaren noodzaak om te kunnen inspelen op punitieve gevoelens in de samenleving en om grip te behouden op de uitstroom uit de gevangenissen in tijden van aanslepende overbevolking. Nederlandt houdt onder meer een pleidooi voor de invoering van een specifieke modaliteit in de Wet Externe Rechtspositie om het probleem van de overbevolking aan te pakken, zodat tezelfdertijd alle bepalingen van de Wet Externe Rechtspositie – eindelijk – in werking kunnen treden.

Vervolgens gaat Eric Maes dieper in op de externe rechtspositie van personen veroordeeld tot een gevangenisstraf van hoogstens drie jaar, die tot nader order geregeld wordt via ministeriële omzendbrieven. Deze regeling wordt in deze bijdrage besproken. Daarnaast wordt een blik geworpen op de toekomst: hoe zal de regeling eruit zien als de strafuitvoeringsrechter op 1 juni van dit jaar in werking zal treden?

Tot slot bespreken Lars Breuls en Ellen Vandennieuwenhuysen de bepalingen inzake de externe rechtspositie voor veroordeelden zonder recht op verblijf in België. Ook deze bepalingen waren de afgelopen vijftien jaar regelmatig aan veranderingen onderhevig. Het centrale argument van hun bijdrage is dat deze veranderingen het recht op re-integratie voor deze groep gedetineerden uitholden, ten behoeve van doelstellingen van migratiecontrole enerzijds en met het oog op het beperken van de overbevolking in de gevangenissen anderzijds.

Lars Breuls[6]

1 Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006, 30.455.
2 Wet 17 mei 2006 houdende de oprichting van de strafuitvoeringsrechtbanken, *BS* 15 juni 2006, 30.477.
3 Art. 92, 136 en 137 Wet 28 november 2021 om justitie menselijker, sneller en straffer te maken, *BS* 30 november 2021, 115.153.
4 L. ROBERT, "Chronisch veranderen? Regelgeving in de strafuitvoering anders bekeken", *Fatik* 2021, afl. 172, 4.
5 Zie in het bijzonder K. BEYENS, T. DAEMS en E. MAES (eds.), *Exit gevangenis? De werking van de strafuitvoeringsrechtbanken en de wet op de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf*, 178 p.
6 Hoofdredacteur van Fatik en postdoctoraal onderzoeker verbonden aan de onderzoeksgroep Crime & Society, Vrije Universiteit Brussel.